

K L A S S Z I K U S O K Ú J R A T Ö L T V E

27 - 32

GYŐZZÖN AZ IGAZSÁG!

Mikszáth Kálmán

Bede Anna tartozása

Dián

N E K E D I S V A N E G Y T Ö R T É N E T Ű N K

Impresszum

A kiadvány Mikszáth Kálmán *Bede Anna tartozása* című novellája alapján készült a KultUp program keretén belül interaktív oktatási segédanyagként. A kiadvány egy olyan fejlesztés szerves része, amelyben az irodalmi alkotáshoz oktatási óravázlat, valamint kisfilm is tartozik. Az oktatási csomagot elsősorban a *dráma és színház tantárgy* segédanyagaként ajánljuk, de alkalmazható az *irodalom tantárgy*hoz kapcsolódóan is.

Felelős kiadó: Kis Domonkos Márk
Déryné Program Közhasznú Nonprofit Kft.

Írta: Smrcz Ádám
Főszerkesztő: Timár András
Szerkesztő: Hutvágner Éva, Timár András
Kreatív vezető: Szabó Ádám
Projektvezető: Héjja Gábor
Grafika, tördelés: Balogh Krisztián
Vizuál: Brandtailor & Sirit

ISBN 978-615-6860-07-1
A kiadvány oktatási céllal készült, kereskedelmi forgalomba nem hozható.
© Minden jog fenntartva 2024

Tartalomjegyzék

Győzzön az igazság!.....	4
Inkább egy szó mint száz.....	5
Kortásunk, Mikszáth.....	6
„Babits távoli, Kosztolányi közeli, Kemény Zsigmond távoli, Mikszáth közeli”.....	8
Palócok a porcelánboltban.....	9
Mikszáth a McDonald'sban.....	11
Bűn és bűnhődés Erzsi-módra.....	14
A naív csodabogár: Erzsi.....	16
Az igazság(osság) odaát van.....	17
„A törvény az törvény”.....	20
Törvény, de miféle törvény?.....	21
Ítélethozatal - csak kicsit másképp.....	26
„Odafönt másképp tudódott ki...”.....	27
További „Erzsik” a történelemből.....	29

A kiadványban szereplő fotók közül azok, amelyeknél nem található címléírás, a KultUp Mikszáth-filmjéből kiemelt felvételek. A Program munkatársai mindent megtettek, hogy a jogvédelem alatt álló szöveges és képi dokumentumok közzétételéhez a jogtulajdonos engedélyét megszerezzék. Kérjük, ha ezzel kapcsolatban bármilyen mulasztást tapasztalnak, mindenképpen jelezzék!

Déryné
program

DIÁNA

kultUP

Lázár Ervin
Program

Győzzön az igazság!

Mikszáth Kálmán nagybetűs írói karrierje valójában egy **újra**kezdéssel indult. Mikor a Nógrád vármegyei kisbirtokos család fia először érkezett meg Pestre, elbeszéléseivel süket fülekre talált az irodalmi berkekben. Amikor azonban 1881-ben, néhány évnyi szegedi újságíróskodás után visszatért a fővárosba, hirtelen minden megváltozott: novellái egycsapásra ünnepest íróvá emelték.

Inkább egy szó mint száz

Mi lehetett e hirtelen jött sikerének az oka? A felpeszülő sajtóélet kedvezett a rövid elbeszélések közkedveltté válásának, egyre több olyan folyóirat jelent meg, amely előszeretettel közölt rövidebb irodalmi műveket is. Az íróknak ezért elemi érdekük volt az, hogy jelen legyenek a napi sajtóban, hiszen ez egyszerre volt számukra bevételi forrás, és a közismertté válás egyik legfontosabb eszköze. Mikszáth rövid, anekdotázós formanyelve pedig remekül illeszkedett ebbe a közegbe.

Tudtad, hogy a rádióban hallott slágerek többsége is azért három perc körüli hosszúságú, mert a korai hanglemezek (1858-tól nagyjából az 1960-as évek elejéig) ekkora adatmennyiség fért el csupán? Jóllehet, a mai adattároló eszközökön ennél jóval hosszabb dalok is elférnének, mégis ritkaságszámba mennek az olyan slágerek, melyek jelentősen eltérnek a megszokott, háromperces hosszútól. Ez azért alakulhatott így, mert a befogadók (a zenehallgatók) hozzászórtak az ilyen rövidségű darabokhoz, és ezért a mai napig ezt várják el kedvenc előadóiktól. Ahogy pedig a zene stílusjegyeire, hosszúságára hatással lehetnek a zenét közvetítő médiumok korlátai, ugyanez irodalmi művek esetében is megfigyelhető. Egy újság lapjainak száma befolyásolja a rányomtatható művek számát és hosszát.

Kortársunk, Mikszáth

Mikszáth váratlan népszerűségében legalább két másik tényező is szerepet játszott.

Az egyik a nyelvezete volt: a 19. század közepétől ugyanis élénk vita folyt arról, hogy az írói nyelvnek mennyire kell áttetszőnek lennie. Akik szerint az áttetszőség volt az elérendő cél, azok gyakran úgy vélték, hogy egy irodalmi szövegnek a **mindennapi beszélt nyelvhez** kell a lehető legjobban hasonlítania, ez ugyanis könnyen **olvashatóvá** teszi a műveket, és a történet is könnyen megismerhetővé válik.

A másik tábor szerint azonban a **különös nyelvi megformáltság** azért szükséges tartozéka bármilyen valamirevaló írói alkotásnak, mert egy irodalmi mű esetében nem csak az számít, hogy milyen történetet beszél el, hanem az is, hogy **hogyan teszi ezt.**

Glatz Oszkár: Mikszáth Kálmán, 1906. Fotó: PIM

Kenyeres Zoltán irodalomtörténész szerint Mikszáth egyértelműen az utóbbi csoportba tartozott, mivel ő „volt az első magyar író, akinél a közönség rájött arra, hogy az elbeszélőnyelv önálló értékekkel is bír, mivel a kibontakozó történet mellett külön is élvezhető, olyan módon, ahogy a költészet nyelve. Nem egyszerűen vehikulum, amelynek az a feladata, hogy sebes folyással elvezessen a történethez, hanem olyasvalami, amelynek önálló élete is van”.¹

Mikszáth egyik törzshelye, az Abbázia kávéház 1900 körül

¹ Kenyeres Zoltán: Két uralkodó stílusmoduláció a premodern prózáig. In: Uő.: *Korok, pályák, művek*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 2004. 22-31.

„Babits távoli, Kosztolányi közeli, Kemény Zsigmond távoli, Mikszáth közeli”

Ahogy a maga korában, úgy sokszor később is sokat bírálták Mikszáthot emiatt az új nyelv, új elbeszélői stratégiája miatt, mások viszont annyira jelentősnek tartják ezt, hogy gyakran a modern magyar irodalom alapító atyjának tekintik miatta.

Amikor egy alkalommal például Esterházy Péter azt próbálta eldönteni, hogy a magyar irodalomtörténetből mely szerzők állnak hozzá közel vagy távol, a következő gondolatfoszlányok jutottak eszébe: „Babits távoli, Kosztolányi közeli, Kemény Zsigmond távoli, Mikszáth közeli”.² Jóllehet ugyan, hogy Mikszáth mellett Kosztolányit is „közelinek” érezte magához Esterházy, az *Édes Anna* szerzőjének pályakezdésére jó három évtizeddel Mikszáthé után került sor, tehát, ha az a kérdés, hogy ki volt a legkorábbi író, akinek formanyelvét Esterházy közelinek érezte a sajátjához, akkor Mikszáth a helyes válasz.

Lány palóc népviseletben.

² Esterházy Péter: A mi a bánat. *Élet és Irodalom*, 1996/51-52. 3.

Te mit gondolsz? Mindennapi kommunikációnk során hogyan tudjuk sikeresebben tolmácsolni gondolatainkat: ha a lehető legegyszerűbben fogalmazunk, vagy ha különböző nyelvi játékokkal tesszük mondandónkat színesebbé? Amikor valamilyen szöveget olvasol, te mit vársz tőle: azt, hogy a lehető leggyorsabban átlásd a cselekményét, mondanivalóját, vagy azt szereted, ha időnként megakad a szemed valamilyen különös szófordulaton?

Palócok a porcelánboltban

De Mikszáth nemcsak újszerű formanyelvének, hanem meglepő témaválasztásainak is köszönhette sikerét. Két olyan dolog van ugyanis, amely Mikszáth Kálmán neve hallatán ma is bárkinek rögtön eszébe juthat: **a palóc- és a dzsentríabrázolásai.**

Az egyikben egy eldugott, észak-magyarországi népcsoport életének érdekes eseményeit dolgozta fel, a másikban a hanyatló és – még rosszabb esetben: a dicső múltjába révedő – nemesség furcsa hóbortjairól ír. Mikszáth megcélzott olvasóközönsége ezzel szemben a városi, azon belül pedig a pesti polgárság volt, tehát egy olyan társadalmi csoport, akinek se palócokhoz, se dzsentrikhez nem volt semmi köze.

Mikszáth a McDonald'sban

Mikszáthnak, mint jó palócnak a mítosza pedig máig velünk él. Egy másik kortárs író, Grendel Lajos munkáiban például nemcsak az előbb említett formanyelvének nyomai érhetők tetten, hanem bizonyos szövegeiben a felvidéki, eldugott vagy egyenesen különc nép- vagy társadalmi csoportok emblémájaként jelenik meg Mikszáth. A *Ná-lunk, New Hontban* című regénye például egy olyan képzeletbeli városban játszódik, amely valahol a felvidéken (tehát egyszerre Mikszáth szülőföldjének és Palócföldnek a közelében) fekszik, de ezen kívül még lakói sem tudnának mondani róla semmi említésre méltó dolgot. Abba még csak-csak beletörődtek, hogy nem születtek náluk híres emberek, azt azonban már kifejezetten bántónak tartották, hogy még ellenséges hadseregek sem akarták soha elfoglalni városukat. A büszkeségükben vérig sértett New Hont-i polgárok ezért egy olyan legendás alak után kezdenek kutatni, akinek arcképét legalább azon a jogon függeszthetik ki a helyi McDonald'sba, mert lehetett valami köze városukhoz, másrészt pedig

Ezt figyelembe véve már az is meglepőnek tűnhet, hogy sikerült egyáltalán érdeklődést ébresztenie a korabeli olvasóközönségben történetei iránt. Az pedig végképp különös, hogy mekkora lett ez az érdeklődés. A máig két leghíresebb novelláskötetének (a *Tót atyafiak* 1881-es, és *A jó palócok* 1882-es) megjelenését követően nem sokkal a kor egyik legfontosabb irodalmi egylete, a Kisfaludy Társaság választotta tagjává, neve pedig a közbeszédben annyira eggyé vált hőseivel, hogy a sajtó is sokszor csak úgy emlegette őt, hogy „Mikszáth, a jó palóc”.³

³ Rejtő István: *Mikszáthiáda*. Budapest, A Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának Közleményei, 1992. 369, 370, 375.

többé-kevésbé mindenki számára elfogadható a szlovákok és magyarok által közösen lakott településen. Miután Kossuthot, Petőfit vagy Ludovít Štúrt (a „szlovák Petőfit”) különböző okokból egymás után leszávták, mint megfelelő jelöltet, kézenfekvő módon Mikszáthra esett a választásuk, mivel a regény fiktív elbeszélése szerint:

„New Hont mindegyik őslakosa tudja, hogy Mikszáth Kálmán szerette szülőföldjét, és híres író korában is gyakran utazgatott ezen a vidéken. Egyszer, képviselők társaságában, Balassagyarmatra tartott, és amikor a vonat, nagy párafelhőket eregetve megállt a New Hont-i vasútállomáson állítólag így szólt a vele együtt utazó urakhoz: – Azt tudjátok-e, majdnem úgy esett, hogy én ebben a városban születtem? Apámnak akkor éppen hivatalt ígértek itt, de ő az utolsó pillanatban meggondolta a dolgot”.⁴

Az *egzotikus* szavunk eredeti jelentése *külső, távoli*, tehát olyan embereket vagy dolgokat jelöl, amelyek *nem ismerősek* a számunkra. Mikszáth karakterei a maguk korában egzotikus alakoknak számítottak, és feltehetően ma is ilyeneknek érezzük őket. Arisztotelész a *Metafizika* című munkájának a második könyvében azt mondja, hogy először mindenki az őt körülvevő, ismerős dolgok ébresztenek „csodálkozást”, de aztán apránként érdekesnek kezdik találni az egészen távoliakat is: „Az emberek [...] kezdetben a hozzájuk legközelebb eső csodálatos dolgokon álmétkodtak el, majd lassanként tovább mentek ezen az úton, és nagyobb dolgok felől is kezdtek kérdéseik lenni. Így például a Holdnak változásai felől, s a Napnak és a csillagoknak járása és a mindenség keletkezése felől”.⁵

A 18-19. századi gyarmatbirodalmakról író eszmetörténész, Edward Said egészen odáig merészkedett, hogy a távoli népeket gyarmattartóik időnként akkor is egzotikusnak, tehát érdekesnek találják, ha kultúrájukat nem tartják igazán sokra.

Mit gondolsz, miért ébresztenek – ha ébresztenek egyáltalán – bennünk kíváncsiságot efféle dolgok és személyek, illetve létezhetnek-e olyan esetek, amikor valami már azért nem érdekes a számunkra, mert túl egzotikusnak találjuk? Miért van az, hogy a világ legnagyobb és legsikeresebb filmgyártó országából, Indiából (!) alig jutnak el hozzánk filmek? Nem lehet, hogy túlzott *egzotikuságuk* az oka?

⁴ Grendel Lajos: *Nálunk, New Hontban*. Pozsony, Kalligram Kiadó, 2001. 31.

⁵ Arisztotelész: *Metafizika*. Szeged, Lectum Kiadó, 2022. 2.

Bűn és bűnhődés Bede Erzszi-Módra

A *Bede Anna tartozása* című novella az imént leírt egzotikumnak a tipikus példája. A történet egy bírósági tárgyalóteremben játszódik, ahová különböző al- és felperesek egymás után érkeznek kihallgatásra.

Utolsóként egy fiatal lány lép be, aki félszeg mozdulatokkal egy végzést vesz elő ruhájából. Ebben az áll, hogy Bede Annának börtönbe kell vonulnia. A bírók némi megrökönyödést követően helyben hagyják az ítéletet, de mielőtt elvezetnék a lányt, kiderül, hogy ő nem is Bede Anna, hanem Erzszi, aki az időközben elhunyt testvére helyett vállalta magára a büntetést.

Miután a bírók faggatni kezdik elhatározásának okáról, kiderül, hogy Anna önhibáján kívül keveredett orgazdaságba, halála után pedig testvére és édesanyjuk azért igyekszik rendezni az elhunyt zavaros ügyeit, hogy földi botlásai ne befolyásolhassák lelki üdvét. A bírók a párbeszéd hatására rádöbbennek, hogy mekkora szakadék tátong Erzsiék hiedelemvilága, és a büntetőjog között. Ezért nem is annak jogi abszurditása miatt próbálják lebeszélni Erzsit szándékáról (vagyis nem amiatt, hogy kiszabott büntetéseket jogilag lehetetlen átvállalni va-

laki mástól), hanem - egyfajta kegyes hazugsággal élve - azzal az indokkal bocsátják szabadon, hogy az Annát elmarasztaló ítélet eleve téves volt, Erzszi testvére tehát ártatlan.

A naiv csodabogár: Erzsi

Mint azt már Váradi Béla, Mikszáth egyik korai életrajzírója is megfigyelte, *A jó palócok*-kötetben ábrázolt külön csodabogarak egyik típusa a naiv gyermeki lélek, Erzsi pedig ennek a már-már valószínűtlen méreteket öltő gyermeki ártatlanságnak az egyik tipikus alakja.. „(A) gyermeki lélek hangján mesél a költő: kis gyermekekén, vagy oly serdültebbekén a kik megmaradtak lélekben naivaknak (...) az elhalt testvére helyett fogságbüntetésre jelentkező Bedé Erzsi feláldozó testvéri szeretete szól a Bede Anna tartozásának mindenik sorából.”⁶ Ma ugyanezt úgy is mondhatnánk, hogy Erzsi karakterének idegensége, egzotikussága ártatlanságának vagy - mint látni fogjuk - archaikus, nyomokban esetleg babonás képzetvilágának köszönhető.

⁶ Váradi Béla: *Mikszáth Kálmán*. Budapest, 1910. 92.

Az igazság(osság) odaát van

Kinek volt igaza a fentebb vázolt helyzetben? Ahhoz, hogy ezt megválasszunk, érdemes elgondolkoznunk az **igazság** és **igazságosság** fogalmaink jelentésén. Különös ugyanis, hogy a magyarban a két szó ennyire hasonlít egymásra, és ezért hajlamosak vagyunk megfélemedezni arról, hogy az általuk jelölt fogalmak merőben eltérőek. Gondoljunk csak bele: az angol a *truth* szóval jelöli az igazságot, az igazságosságot pedig *justice*-nek nevezi. Szemernyi hasonlóság sem fedezhető fel a kettő között. A német szerint *die Wahrheit* az igazság, és *die Gerechtigkeit* az igazságosság megnevezése. Szintén nem csengenek egybe. A francia *vérité*-nek mondja az igazságot, és *justice*-nek az igazságosságot, amelynek gyökerei már az ó- és középkori latinban is fellelhetők, ahol *veritas* volt az igazság és *iustitia* az igazságosság neve. A két fogalom tehát egyedül a magyarban hasonlít ennyire egymásra.

Tudtad? Ez a kettősség az igazság és igazságosság képzőművészeti ábrázolásaiban is következetesen megmutatkozik. Az igazság erényét (*Veritas*) ugyanis rendre fényárban úszó, a kezében esetleg könyvet tartó nőalakként volt szokás ábrázolni. Az igazságosság istennője (*Iustitia*) ezzel szemben mindig épp egy bekötött szemű nőként jelent meg a római kortól kezdve, aki kezében egy egyensúlyi helyzetben lévő mérleget tart. Efféle ábrázolások máig láthatók igazságügyi épületek falain vagy akár köztereken is. Azon kívül, hogy mindkét alakot nőként gondolták el (aminek oka egyszerűen az, hogy a latinban mind a *veritas*, mind a *iustitia* főnevek nőneműek voltak), a különbség szembetűnő: az igazság ismeretéhez **lát-nunk kellett, hogy mi történt**, igazságos ítéletek meghozatalakor viszont éppen hogy **nem szabad látnunk, ki fölött ítélezünk**. Kizárólag ez képes garantálni ugyanis, hogy pártatlan, mindenféle elfogultságtól mentes ítéletet hozunk (erre utal maga a mérleg is, amely arra emlékezteti a nézőt, hogy a terhelő és a mentesítő bizonyítékokat egyenlő mértékben vegye figyelembe).

Olvasói szempontból Bede Erzsi történetében az a megdöbbentő, hogy a főszereplő végig az igazságot adja elő bírái előtt, és még a meghozott ítéletet is igazságosnak tartja függetlenül attól, hogy ő semmit sem követett el. Az egész tévedésre sem azért derül fény, mert igazságtalannak tartotta az ítéletet, hanem mert az szűrt szemet Erzsinek, hogy a bíró egy ponton valótlanságot állított: az átadott levél elolvasását követően ugyanis arra kéri a törvényszolgát, hogy „(k)ísérje ön el Bede Annát a fogházi felügyelőhöz”. Erzsi pedig csak ennek a tévedésnek a hallatán árulja el, hogy ő valójában nem is Anna. Az egész bírósági jelenet feszültségét éppen az adja, hogy az olvasó igazságtalannak érzi az Erzsire háruló büntetést. Erzsi maga azonban nem az ítélet igazságosságát vitatja, hanem csak a bíró egyik szavának igazságtartalmát.

VERITAS

„A törvény törvény”

Van egy szófordulat, amely gyanúsan sokszor fordul elő a tárgyalóteremben, méghozzá meglehetősen rövid idő leforgása alatt: „a törvény törvény”.

Először akkor hangzik el, amikor azt idézi fel Erzsi, hogy anyja miként küldte el magára vállalni nővére büntetését. „Eredj, lányom, a törvény törvény, nem lehet vele tréfálni.” Másodszor maga a bíró „morogta önkéntelenül”, amikor a kezébe adott papírok alapján még úgy hitte, hogy az ártatlannak tűnő lány valóban bűnös. Harmadszor pedig – és ez a legkülönösebb mind közül – mintha a túlvilágról suttozta volna valaki az előbb említett szavakat:

„(b)izonyosan szél támadt odakünn, aminthogy rázza is már az ablaktáblákat s mintha valakinek a hazajáró lelke volna, hideg borzongatást keltve, besüvít a nyílásokon: »A törvény törvény«”

Törvény, de miféle törvény?

Ez egy látszólag egyértelmű kijelentés, ám valami oka mégiscsak lehet annak, hogy a szereplők ekkora hangsúlyt helyeznek rá. Mi több, olyannyira lehet oka mindennek, hogy Bengi László szerint egyenesen ez képezi a novella feszültségének kulcsmozzanatát. „Kevés dolog sugallhat – mint mondja – oly egyértelműséget, mint a tautológia: a törvény törvény, mi értelme többet beszélni róla? Csakhogy a szöveg mégis újra és újra beszél róla, első megjelenését követően kétszer is megismétli a tömör kijelentést – ezzel szinte sulykolván, hogy valami nincs rendben vele. S ha belegondolunk, a rövid elbeszélés valóban alig szól másról, mint két, egymással konfliktusban álló, legalábbis nem kibékíthető törvényfogalom egymásnak feszüléséről. A bírák a jog rendjét követve ítélnek, míg Bede Erzsi és édesanyja egy archaikusabb törvényfelfogás jegyében gondolkodnak az életről. Utóbbi szerint a törvény megsértése olyan nyomot hagy a világon, amelyet ki kell köszörülni, a büntől tisztára kell mosni”⁷.

Dan Craig: *A zsebtolvaj*
meséje. é. n.

⁷ Bengi László: A birtoklás viszonylagosságának elbeszélései Mikszáth Kálmán: A jó palócok. In: Bengi László, Eisemann György (szerk.): *Narratíva és politika – Mikszáth-újraolvasás*, Budapest, Magyar Irodalomtörténeti Társaság, 2016. 97-108.

Amikor tehát Erzsi – vagy inkább az édesanyja – mondja azt, hogy „a törvény törvény,” akkor ő merőben másra gondol, mint amikor a bíró szájából hangzik el ugyanez a kijelentés. Erzsi valamilyen archaikus, sőt, némiképp talán babonás törvényfogalomra gondol, ami szerint az elhunyt hibáit utólag még helyrehozhatják az őt túlélő szerettei, a bíró pedig a büntető- vagy polgári jogból ismert törvényt idézi fel.

Sandro Botticelli:
A Pokol térképe.
1480-90. k. Vatikáni
Könyvtár.

Tudtad? Közel sem példanélküli eset az, hogy egyesek vallásos meggyőződése szemben áll a világi törvényeknek vagy szokásoknak. Eszünkbe juthat például a *Hátrahagyottak* (*The Leftovers*) című filmsorozat, amelynek kezdetekor rejtélyes módon eltűnik a világ népességének két százaléka, ennek hatására pedig az emberek kiábrándulnak a hagyományos vallásokból. Helyüket új vallási közösségek veszik át, mint amilyen a „Bűnös maradék” nevű szekta is. Jóllehet, ez a társaság (legalábbis látszólag) semmi kirívót nem tesz, meggyőződése miatt mégis konfliktusba kerül a társadalom többi részével. De talán még több példát sorolhatnánk ennek az ellenkezőjére, vagyis arra, amikor egy egyén meggyőződése mond ellent egy közösség vallásos álláspontjának. Gondolj például *A szolgálólány meséje* (*The Handmaid's Tale*) című regényre, vagy a belőle készült sorozatra, ahol egy közösség valamilyen vallásos meggyőződés mentén irányítja mindennapjait, ám néhány tag fellázad ez ellen a rend ellen. A fenti példákkal ellentétben Bede Erzsi nem konfrontálódik a törvénnyel. Mi lehet az oka annak, hogy az ő esetében békés mederben sikerül rendezni egy vallásos és egy világi világnézetből fakadó ellentmondást? Ha érdekel ez a kérdés, és szereted a filmeket, nézd meg Carl Dreyer *Ige* (*Ordet*, 1955), vagy Lars von Trier *Hullámtörés* (*Breaking the Waves*, 1996) című filmjeit is!

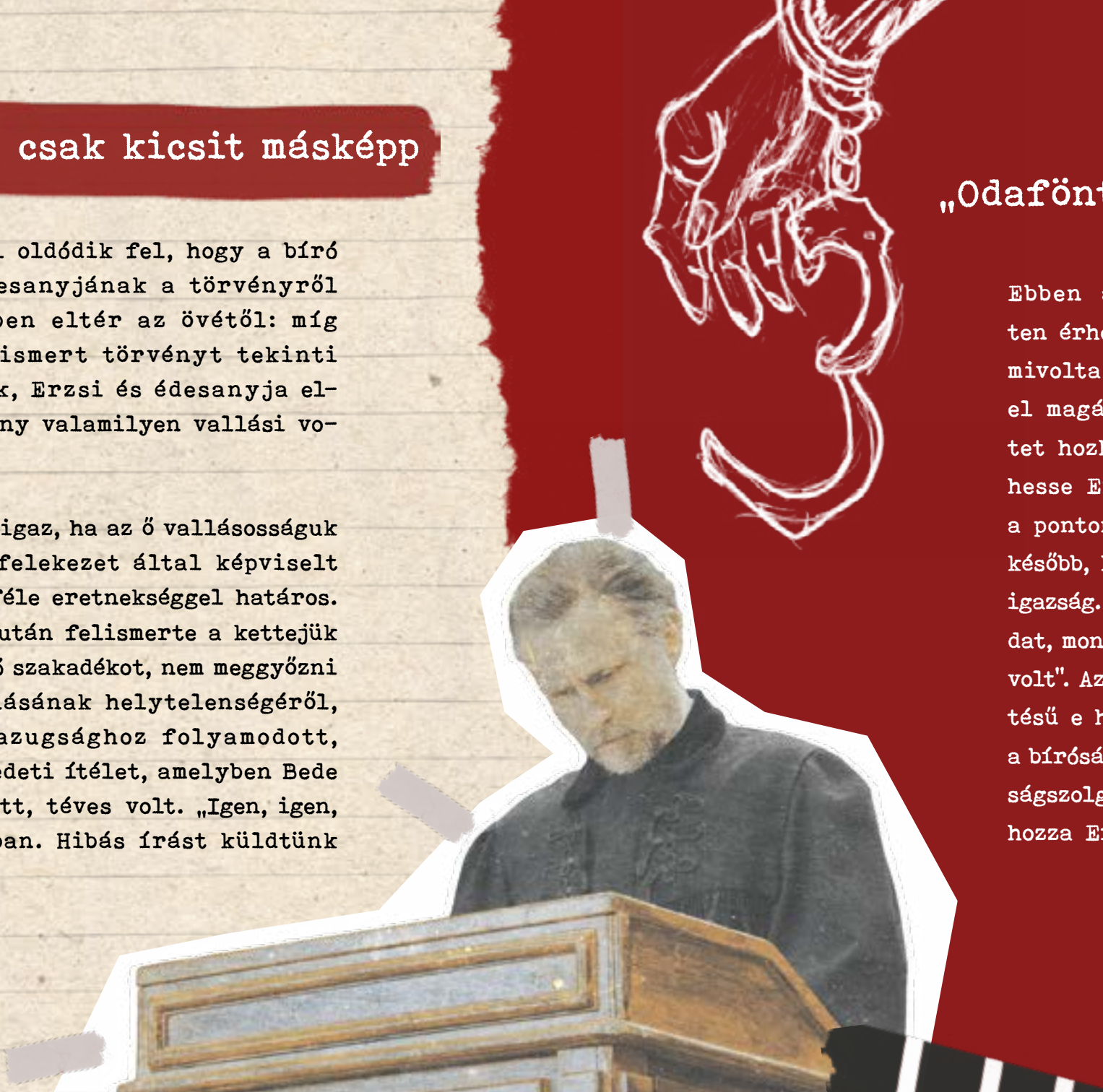
Ítélethozatal – csak kicsit másképp

A konfliktus végül azzal oldódik fel, hogy a bíró belátja, Erzsinek és édesanyjának a törvényről alkotott fogalma merőben eltér az övétől: míg ő a törvénykönyvekből ismert törvényt tekinti mindenek felett állónak, Erzsi és édesanyja elgondolása szerint a törvény valamilyen vallási vonatkozású dolog.

Mindez pedig még akkor is igaz, ha az ő vallásosságuk nem felel meg egyetlen felekezeti által képviselt tannak sem, tehát valamiféle eretnekséggel határos. Ennek ellenére a bíró, miután felismerte a kettejük világnézete között tátongó szakadékot, nem meggyőzni próbálta Erzsit elgondolásának helytelenségéről, hanem inkább kegyes hazugsághoz folyamodott, és azt mondta, hogy az eredeti ítélet, amelyben Bede Anna bűnösnek találtatott, téves volt. „Igen, igen, nagy tévedés van a dologban. Hibás írást küldtünk hozzátok”.

„Odafönt másképp tudódott ki...”

Ebben a kijelentésben is kiválóan tetten érhető az igazság és igazságosság eltérő mivolta: a bíró valótlan állításra szánja el magát, csak azért, hogy igazságos ítéletet hozhasson, vagyis hogy szabadon engedhesse Erzsit. De még csak meg sem áll ezen a ponton, hanem azt is hozzáteszi valamivel később, hogy „(o)dafönt másképp tudódott ki az igazság. Eredj haza, lányom, tisztelem édesanyádat, mondd meg neki, hogy Anna nénéd ártatlan volt”. Az „odafönt” szó egyértelműen többjelentésű e helyen. Egyszerre jelentheti ugyanis a bíróság egy magasabb szintjét, és az égi igazságszolgáltatást, tehát mintegy közös nevezőre hozza Erzsi hiedelemrendszerét a sajátjával.

Mit gondolsz? Helyesen járt-e el a bíró, amikor valótlan-
ságot állított azért, hogy Erzsi nővérét ártatlannak ál-
lítsa be? Nem lett volna helyénvalóbb az igazat mondania?
Miért? Miért nem?

További „Erzsik” a történelemből

Bármilyen szokatlannak is tűnik, Erzsi furcsa hiedelemvilága közel sem példa nélküli. Az 1960-as években például egy Carlo Ginzburg nevű olasz történész felfedezte egy 16. századi molnár, Domenico Scandella (vagy, ahogy a falujában nevezték: Menocchio) peranyagát, amiből egy egészen különös történet rajzolódott ki számára.

Menocchiot eretnekség terjesztésének vádjával jelentették fel, de ő annyira elkötelezett volt a nézetei mellett, hogy még a kihallgatásain se nagyon fogta vissza magát. Perének jegyzőkönyvében például ilyeneket olvashatunk: „(a)zt mondtam, hogy véleményem és hitem szerint kezdetben káosz uralkodott mindeneken, vagyis a föld, a levegő, a víz és a tűz össze volt keveredve; s ez a tömeg idővel masszává formálódott, éppen úgy, ahogy a sajt a tejben, s benne kukacok jelentek meg: ezek voltak az angyalok”⁸

⁸ Carlo Ginzburg: *A sajt és a kukacok - egy XVI. századi molnár világképe*. Budapest, Európa Könyvkiadó, 2011. 69.

Mivel ezek a gondolatok a Szent Inkvizíció előtt hangoztak el, nem nehéz kitalálni, hogyan is végezte Menocchio: máglyán égették meg. Az igazsághoz azonban az is hozzátartozik, hogy – Erzsi bírójához hasonlóan – az inkvizítorok is próbáltak megértőek, vagy akár elnézők lenni, és a per során végig igyekeztek a „helyes” válaszokat adni Menocchio szájába. Ő azonban annyira csökönyösen ragaszkodott nézeteihez, hogy végül nem kerülhette el a sorsát.

Erzsi történetét legfeljebb azok az olvasók találhatják megdöbbentőnek, akik merőben másfajta társadalmi közegekben mozognak. A népi kultúráknak ugyanis régóta része volt az, hogy sokan a hivatalos vallási tanításoktól jócskán eltérő dolgokban hittek rendületlenül.

Ha érdekesnek találsz Menocchio történetét, nézd meg Alberto Fasulo *Menocchio, az eretnek* (2018.) című filmjét!

Francesco Paolo Hayez: *Valenza Gradenigo az inkvizíció előtt, 1831. körül*

mm

MÉG TÖBB ÉRDEKESSÉG VÁR RÁD,
HA BEOLVASOD A QR-KÓDOT.